

kar je pogoj za uveljavitev trga. Dokler pa bo interesno pogojevana ekonomska politika krepila položaj birokracije, ni nikakršnih možnosti, da ta spusti iz rok tiste vzvode, katerih osvoboditev je pogoj za uveljavitev tržnega gospodarstva.

Tako kot sicer gospodarstva ni mogoče politično krotiti, ga tudi ni mogoče z administrativno prisilo učinkovito povezovati na enotnem jugoslovanskem trgu. Slepitev, da bi dosegli večjo integrativnost jugoslovanskega gospodarstva z uvajanjem novih elementov, tako imenovane enotnosti jugoslovanskega trga v ustavni ureditvi, izhaja iz splošne zaverovanosti izvršilne birokracije v svojo moč. Od tod tudi spolitizirana razprava o tako imenovanih enotnih temeljih jugoslovanskega trga, ki jo hrani prepričanje, da je pot rešitve (kar ni nujno, da je povezano z večjo učinkovitostjo gospodarstva) v dodatnem osredotočenju gospodarske oblasti na federalni ravni. Ne gre za naivno zablodo, ampak pretehtano ugotovitev tistih delov Jugoslavije, ki zase vidijo rešitev v večjem kosu skupaj ustvarjene pogače, ki jo reže krepka zvezna vlada. Tovrstna zamisel o enotnosti jugoslovanskega trga nima očitno nič skupnega s krepitvijo tržnosti na sploh, kot temelja jugoslovanski gospodarski ureditvi. Gre le za drugače poimenovano težnjo o pre-razdelitvi.

Seveda pa to ni izhod niti za posamezne dele Jugoslavije niti za vse skupaj. Pravi izhod iz krize ni v porazdelitvi vse večje revščine, ampak v večji ustvarjalnosti in gospodarski učinkovitosti. Tovrstno energijo sprošča le tržno gospodarstvo ter resnično samoupravljanje.

Alternativna politika – drugače urejeno gospodarstvo in država

Dr. France
Černe

Svoj odgovor na zastavljena vprašanja bom razdelil na dva dela.

I

Najprej bom poskušal odgovoriti *na vprašanje, od kod pri nas tako trdovratna zraščena politično-državnega upravljanja z gospodarstvom*. In to nakljub načelni ideološki in tekoči opredelitvi pa tudi ustavno jasni zasnovi, da naj bi bilo gospodarstvo samoupravno.

Moj odgovor je, 1. da tega fenomena teoretično ne razlagamo pravilno (pa če se tega zavedamo ali pa ne), 2. da to ni kaka prirojena lastnost ljudi z Balkana ali da celo izvira iz značajskih lastnosti vodilnih političnih kadrov, ampak da gre za *bazično ideološko-politično značilnost ureditvenega konstrukta*.

1. Pri nas se je razvila kot plod zgodovinskih okoliščin, vključno kot posledica pri sprejemanju Marxove teorije države, razrednega boja, diktature delavskega razreda v prehodnem obdobju itd., oblika nove države kot pretežno *politična država*. Tako imenovano *civilno državo* (ki pozna delitev oblasti na tri relativno osamosvojena področja in funkcije) so razglasili kot meščansko ideološko kategorijo. Ker ni bilo razmer, da bi delavski razred dejansko zavladal, se je pojavila v njegovem imenu in namesto njega njegova »avantgarda«, ki pa je, hočeš nočeš, postala tudi z uživanjem na oblasti, sama politokracija, obdana z razvejanim birokratskim aparatom. Enotna, homogena državna, kasneje »družbena« lastnina, je bila tista korenina, iz katere je črpala vodeča politična struktura z državnim aparatom vred sok oblasti v interesu t.i., planskega, razumnega itd. upravljanja s produktivnimi silami. Tako se je razvil politični sistem, ki postaja opora birokraciji, namesto da bi zadrževal razbohotenje administriranja (skratka, pretirana država). Sistem tako ni bil »zgrajen« na dialektični sintezi (rezultanti) pritiska protisil, v smeri racionalnega delovanja, ampak kot »enokomponentna vodilna linija«. V tem pa je tudi velika razlika med državo liberalnega demokratičnega (kapitalističnega) tipa in pa državo birokratsko-kolektivističnega tipa.

2. *Politično ekonomsko* je torej najprej treba gledati *vseobsežno državno-administrativno urejanje gospodarstva in družbe* v t.i. »realno socialističnih« deželah, dejansko (po moji opredelitvi) v kolektivističnih deželah, kot dodaten sindrom, zlasti pa *dveh dejavnikov*: a) Marksovih idej o diktaturi proletariata kot prehodni in zadnji obliki države, kot diktature delavskega razreda, ki naj bi bil grobar kapitala in države (ideja o odmrtni državi), in b) poskusa ukinjanja klasičnega lastniškega razreda in »podružbljanja« (dejansko podržavljanja) lastnine – prav tako po abstraktnem Marksovem vzorcu; toda z edino realno zgodovinsko razliko, da se je vse to dogajalo v nerazvitih zaostalih razmerah in s socioantropološko nespremenjenim človekom. To je porajalo na eni strani birokracijo kot nov vladajoči sloj (razred) (bolj v schumpeterianskem kot v weberianskem pomenu besede) ter »novo« državo, še bolj vsestransko, oblastniško vgrajeno v vse pore družbenega in celo osebnega življenja na drugi strani. In to v imenu in zaradi socializma, ker sam po svoji vitalnosti, po »lastnih« produktivnih silah nikakor ni mogel zaživeti, oziroma »zaživel je«, vendar v različici birokratsko-etatističnega »socializma« ali v različici kolektivno samoupravnega birokratskega »socializma«. »Socializem« je tako kot »nesocializem« oktroirala država.

Na tej družbeni, političnoideološki podlagi se potem gradi podroben administrativen, etatičen sistem upravljanja z gospodarstvom in z družbo. T.i. revolucionarna avantgarda delavskega razreda in družbe se tako postopoma zaokroža v sistem birokracije, kot »l'état, c'est moi«.

Samo *dokaz*, kako se poskusi skrajnih revolucionarnih (naprednih) sprememb spreminjajo v svoje nasprotje – v spaček idejno programiranega stanja.

3. Na podlagi povedanega pa tudi sledi, da ne gre za kako delitev oblasti »države«, za kako ločevanje političnega sistema od državno upravnega in prevladujočega ideološkega sistema in od gospodarskega sistema. Vsi so le oblika podržavljenih odnosov; isti lastnostni deli celote.

Naši poskusi – z razvijanjem t.i. *družbene lastnine in samoupravljanja* so bili sicer načelno naperjeni proti takšnemu državno-birokratskemu

sistemu, vendar je dajalo ohranjanje enostrankarskega političnega sistema, z enostransko ideologijo tudi t.i. samoupravnemu družbeno lastninskemu podružbljanju pečat državnega akta, ali pa v načinu gospodarjenja, – v določeni meri – anarhizma. Bolj ko se je ta element razvijal, bolj se je vračala administracija – država, ne glede na neprestane deklaracije o debirokratizaciji, o deetatizaciji gospodarstva in družbe. Dokaz, da tudi v družbi vladajo določene trajne soodvisnosti kot zakoni.

Tako se na splošno zastavlja vprašanje, ali je »marksistični socializem« sploh mogoč brez države, seveda v tem primeru v nasprotju z Marxovo (negacijsko) vsebino socializma (to je kot negacijo kapitalizma, kot ga je Marx videl). Kar zahteva posebno študijo.

4. In sedaj, če *govorijo naši vodilni politiki*, zlasti tisti, ki so v profesionalnih partijskih institucijah, o tem, *da je potrebno prenehati z administriranjem*, z birokratizacijo in z etatizacijo gospodarstva in družbe, potem, ali ne vedo, da je to zakonitost (kot nujnost) v danih ideoloških, družbenopolitičnih razmerah ali pa imajo gogoljevske duše; da je boj proti tem pojavom v obstoječih družbenih razmerah vsaj v poglavitnih točkah donkihotsko dejanje, če ne bomo prenovili baze sistema.

II

Drugo je vprašanje, kako iz tega protislovja ali, kakšen je, v čem osebno vidim izhod, kako obglaviti Hidro, ki ima toliko »glav«. Upira se mi tako nekakšen nov (kontra)revolucionarni nalet kot tudi dajanje nekakšnih blagih injekcij proti birokratizaciji, ko pa sistem mora biti po svoji konstrukciji takšen, če »naj« obstoji.

Schumpeter je govoril o konstruktivni destrukciji. Državo Hidro je treba pričeti rezati pri glavi, ne pri repu. Birokracija se namreč ne bo sama ukinila, ker oblast ni zaradi tega, da bi ukinjala samo sebe. Pa je potrebno vsekakor kakšno najširše (anti)gibanje, ki pa mora imeti tudi *konstrukcijski program*. Ta pa zahteva tudi določen prenovljen idejni program, ki bo temeljil na znanstveni teoriji.

Se posebej je *nevaren anarholiberalizem*. Vsaka družba namreč potrebuje določeno organiziranost, ki je med drugim tudi državna: varuje družbeni red, splošno uravnava gospodarsko in drugo družbeno življenje ter nastopa kot producent nekaterih kolektivnih storitev, ki jih ne moremo producirati po čisto gospodarskih načelih; to je tam ali tedaj, kjer ali kadar ni interesa med samimi gospodarskimi enotami (združbami), da bi producirale te storitve.

Toda *to oblikovanje organizirane države* v obliki različnih organov (institucij) države mora izhajati iz demokratično funkcionalno in interesno pluralistično zasnovane družbe, tudi z določeno koherenco kot integralno celoto, ki oblikuje tudi skupna pravila ravnanja (pravila igre), da bi družba dosegala svoje življenjske cilje kot celota in kot njeni deli: kot posamezniki družbe in ožje skupnosti.

Med njimi je seveda *gospodarska dejavnost najpomembnejša*, ker je vir največ drugih dejavnosti oziroma ima največ zvez (vplivov). Zato sta pravilna ureditev (organiziranost) gospodarstva in njegovo učinkovito funkcioniranje tako rekoč aksioma za uspešnost družbe. Hkrati pa tudi edina metoda (v mirnodobskih razmerah) za prevedbo države na racionalno,

zgodovinsko upravičeno dimenzijo (mero). Kot se vojska po določeni nalogi umakne v vojašnice, tako naj se država in politika po določenem izjemnem stanju umakneta v normalne ustavne razmere – funkcije.

Čeprav je zamisel znatno bolj preprosta kot pa sam stvarni postopek, je vendar vredno pričeti z zamisljo. *Prvine moje zamisli* so tele:

Prva teza: Problema ne bomo pričeli resno reševati, če se ne bomo hoteli lotiti *najprej spreminjanja* političnega sistema ali državne ureditve, ne pa *najprej gospodarske ureditve*, ker, kot sem dejal, ima ta izreden (najmočnejši) vpliv na druge družbene podsisteme (nekako tako so pričeli Kitajci). Ko bi bila vzpostavljena relativna avtonomnost (suverenost) gospodarstva, bi se oblikovale trajnejše gospodarske soodvisnosti (ki jih imenujemo tudi gospodarske zakone), te pa bi spontano zahtevale tudi prenovno družbene nadstavbe. Ali: nad monopol politike in države bi morali iti z »monopolom« gospodarstva.

Druga teza: Gospodarsko preureditev pa lahko dosežemo samo tako, če pričnemo odločno *preoblikovati lastninsko strukturne in upravne odnose*. Dosedanjo unetno oblikovano, homogeno družbeno lastnino bi morali heterogenizirati v več različnih vrst: 1. v ožjo, pravo državno lastnino, 2. v javno lastnino kot avtonomno upravno (samoupravno), 3. v kombinirano državno (javno) – kolektivno lastnino tudi z elementi individualne lastnine, 4. del dosedanje družbene lastnine bi lahko po delih odprodali zasebnikom ali pa spremenili v dejansko delavsko-kolektivno ali pa tudi združno lastnino. Poleg družbeno-kolektivne lastnine, v kateri naj bi bila večina sredstev, bi obstajala, tudi kot konkurenčna, in se razvijala *zasebna lastnina*: 1. kot individualna (družinska), 2. partnerska, 3. delniška (v različnih oblikah) ter 4. tuja kot čisto samostojna ali mešana z družbeno oziroma z javno-kolektivno lastnino.

S tem bi se prav gotovo moralo *spremeniti tudi organiziranje in upravljanje gospodarstva*. *Organizacija* naj bi potekala praviloma prek trga in drugih gospodarsko samozainteresiranih oblik združevanja brez tega predpisanih oblik. *Upravljanje* in vodenje bi oblikovali funkcionalno na podlagi racionalne, notranje delitve izvajalnega in upravljalško-vodstvenega dela (delovanja). Tako bi seveda dobil t. i. množični segment izvajalnih delavcev na družbeni partnerski status; da bi se okrepila njihova vloga, ne pa zmanjšala, bi se morali okrepiti delavski sindikati pa tudi druge oblike pritiska delavskega segmenta na poklicne in lastniške strukture.

Tretja teza: Takšna avtonomija gospodarstva bi izpostavila *na prvo mesto gospodarski samointeres in račun* po tej logiki pa bi normalne tržne cene (kot merila, parametri) vplivale na racionalnejše odločanje gospodarskih osebkov. Gospodarski račun bi jih v prvi vrsti gnal k selitvi sredstev (kapitala), tehnologije, produkcije, pa tudi delavcev tja, v tiste zaposlitve, panoge, regije, ki bi jim dajale največji učinek oziroma titularnim in operativnim lastnikom (koristnikom, upravljalcem sredstev) največjo gospodarsko korist. To pa pomeni, da ne bi padle samo občinske, pokrajinske, republiške meje, ampak tudi jugoslovanska. Nastopil bi proces diferenciacije na sposobne (napredne) in manj sposobne (nenapredne) enote (organizacije, podjetja, osebe); s tem bi a) na eni strani prenehal pogoj za obstoj oblasti občinskih, pokrajinskih, republiških in zveznih organov nad gospodarstvom (gospodarskimi tokovi), b) na drugi pa bi prišlo prek prestrukturiranja, diferenciacije (tudi z bankroti) do nove integracije (kot pre-

pletenega povezovanja) znotraj jugoslovanskega prostora in Jugoslavije v njej, ali v še širšem prostoru.

Mnogonacionalnost Jugoslavije ali jutri združene Evrope (in Jugoslavije v njej) tako ne bi bila problem ali ovira za uspešno gospodarjenje. Nasprotno, mnogonacionalna barvitost bi dajala dodatne konkurenčne spodbude za uspešno gospodarjenje, obenem pa še drugo dimenzijo svobode za manjše ali večje narodne skupnosti in narodnostne manjšine, prav na podlagi svobodnega gibanja vseh gospodarskih virov, vključno ljudi, njihovega dela in znanja.

Četrta teza: Prav zadnja misel pa nam pove, da ni danes *nobena integracija gospodarstva sklenjena, dokončna znotraj določene države*; je vedno nedokončana in odprta. Čeprav sem za določeno neblokovsko razvijanje Jugoslavije, sem pa mnenja, da nam je prav pretekli razvoj dokazal, kaj pomeni le »biti« v Evropi in ne se vključiti vanjo – kot prihodnjo združeno Evropo, ne imeti pogojev za optimalni razvoj. Morali bi čimprej doseči vsaj status pridruženega člana EGS, če bi nam le uspelo.

Peta teza: Vse te notranje pa tudi zunanje spremembe bi imele prav gotovo *velike posledice* v prvi vrsti na funkcionalno in regionalno družbeno delitev dela, na ekonomsko razvojno strukturo celotnega in regionalnega gospodarstva, obenem pa *tudi na socialno-ekonomsko, politično strukturo ter državno upravno ureditev*. Sedaj ni pomembno, da že vidimo v podrobnosti tudi vse te reperkusije, pomembno je le, da mora ta reforma slediti tisti prvi.

Šesta teza: In kaj bo s »socializmom v Jugoslaviji«? Kot sem že večkrat zapisal, omenil pa sem že tudi tu, da socializma ni (še) nikjer na svetu kot prevladujoče ureditve; vsaj tistega ne, o katerem so sanjali veliki, napredni socialni misleci. Vse to, kar imenujemo dežele realnega socializma, so dejansko dežele nereal(izira)nega socializma ali dejansko dežele z birokratsko-kolektivističnim sistemom, v različnih različicah. In drugače tudi ne more biti, saj ni niti razmer zanj niti ni njegovih nosilcev (birokracija ali politokracija ne moreta biti nosilki socializma). Socializem »obstaja« v mnogih različicah šele in predvsem kot ideja(-e), kot kritično(-a) gibanje(-a) (v prvi vrsti kot parcialna), proti »zlu«, socialni krivičnosti tega sveta, torej kot protisila, da bi svet ne bil še »slabši«. Čeprav določeni socializacijski elementi napredujejo nakljub začasnemu zmagoslavju konzervativnega neoliberalizma. Toda tudi ta (to) je nujen (nujno) z vidika dialektičnega gibanja – zgodovinskega razvoja, da prek obeh strani (oblik) spoznavamo mero zgodovinskega gibanja – razvoja.

Se pravi, da socializem v Jugoslaviji mora oblast preiti spet od oblasti v gibanje; v tem smislu, ko se de facto prizna, da ni bil »na oblasti«, ker po sami vsebini ne more biti oblastniški sistem; torej, da »preneha biti oblast«, da ga ni, če je oblast, ker se je s tem sprevrgel v svoje nasprotje (zanikanje); da se konstituira kot resnično (pravo) socialistično gibanje, ki ga bo, recimo, večina delovnih ljudi podrla v boju za napredek in resnico, v boju z oblastjo (ki je bila in še bo), tudi s sodelovanjem v vladi.

To ni defetistično sporočilo, to je zgodovinska resnica. P. s. Najnovejše dodajanje pridevnikov: »drugačen«, »boljši« itd. socializem po mojem mnenju ni znanstveno dejanje, kolikor gre le za popravljanje »realsocializma«, tudi našega, ki naj bi bil še vedno »oblast« (na oblasti).